

UTLÄNDSKA STÄMPLAR PÅ SVENSKA FRIMÄRKEN

Av Lennart Gullander
SSPD

Samla frimärken kan man göra på många sätt. Man samlar till exempel märken från hela världen, ett eller några speciella länder, olika motiv eller enbart en viss emission från något land. Själv samlar jag bland mycket annat utländska stämplat på svenska frimärken, en art inom filatelin som ännu är ganska okänd och som därför kan ge rikliga tillfällen till givande forskningsarbete. Jag vill här berätta något om dessa stämplat och då speciellt om de engelska balkstämplat med numret »383», vilket nummer anger staden Hull.

UTLÄNDSKA STÄMPLAR PÅ SVENSKA FRIMÄRKEN —

hur kan detta komma sig? Denna fråga har jag mött många gånger och jag skall därför försöka att förklara hur det hela har gått till.

De vanligast förekommande utländska stämplat är sådana från Danmark, Finland, Tyskland och England och i viss mån även Ryssland, men stämplat från praktiskt taget alla europeiska länder samt USA förekommer. Jag har till och med ett brevkort från Oscarsperioden där frimärket är stämplat med cirkulär stämpel »Deutsche Post — Constantinopel»! Man kan generellt säga att dessa stämplat förekommer från alla länder, med vilka Sverige har haft direkt postförbindelse. Man kan vidare indela stämplat i flera olika grupper, såsom ORTSTÄMPLAR, URSPRUNGSTÄMPLAR, TRANSITSTÄMPLAR, FARTYGSSTÄMPLAR samt STÄMPLAR FRÅN JÄRNVÄGS- OCH ÅNGBÅTSPOSTEXPEDITIONER. Vi skall här se lite närmare på dessa olika typer:

ORTSTÄMPLAR användes som namnet anger vid ankomstorten och när frimärket icke makulerats vid svenskt postkontor vid avsändandet. Detta är ganska vanligt i sådana fall där post lämnats ombord på fartyg destinerat till utländsk hamn, som till exempel Öresundsfärjorna, Finlandsbåtarna, fartygstrafiken mellan Sydsverige och Tyskland samt tidigare även båtarna mellan Göteborg och engelska hamnar, främst Hull. De vanligaste danska ortstämplat är således »Kjøbenhavn», »Helsingør» och »Fredrikshavn», men även andra kan förekomma. Fram till slutet av 1870-talet användes i Danmark även en ringstämpel med tre ringar och ett nummer i mitten. Så till exempel står nr 1 för Kjøbenhavn, nr 19 för Fredrikshavn och nr 24 för Helsingør.

Ortstämpel »Helsingør» på 5 öre ringtyp.

Ringstämpel »1» på 24 öre vapentyp.

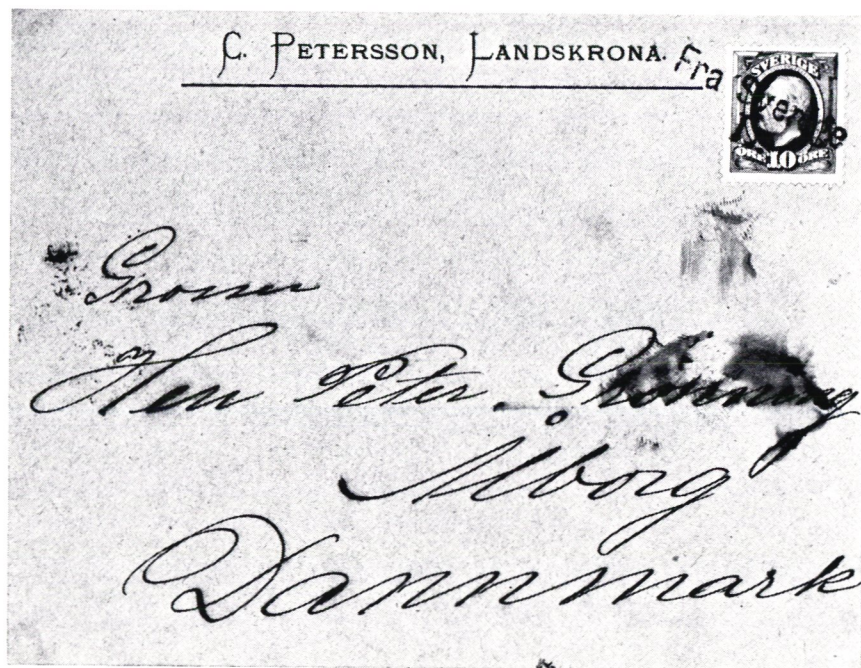
Ortstämpel »Turku/Åbo» på 15 öre Riksdag.

Finsk figurstämpel (Åbo) på 5 öre ringtyp.

Vad gäller de finska stämplarna är det således Finlandsbåtarnas vanligaste ankomsthavnar som kommer i fråga, som till exempel Helsingfors, Åbo, Mariehamn, Vasa och Björneborg men även här förekommer ett antal andra ortstämplar som t ex Reposaari (Räfsö) och Hanko (Hangö). Ortstämplarna är i regel desamma som vanligen brukas på ifrågavarande postkontor för den inhemska posten, något annat har jag inte kunnat finna. En annan typ av stämplat, som även förtjänar att nämnas är de finska figurstämplarna eller som de vanligen kallas, korkstämplarna. De förekommer i ett så stort antal variationer att det blivit en hel vetenskap av detta. Det finns i handeln en mycket intressant handbok om dessa stämplat, skriven av finländaren E. A. Hellman. Han har där klassificerat nära 500 olika mönster från i stort sett lika många orter, flera av dessa stämpelavtryck förekommer på svenska frimärken. Vanligast är de från Åbo, Vasa och Björneborg.

För posten till Tyskland var under Vapentyps-perioden Hamburg och Lübeck de vanligast förekommande ortstämplarna medan Ringtys- och Oscarsperioderna uppvisar ett relativt stort antal stämplat från Stralsund. De engelska stämplarna är till största delen från Hull, där de förekommer

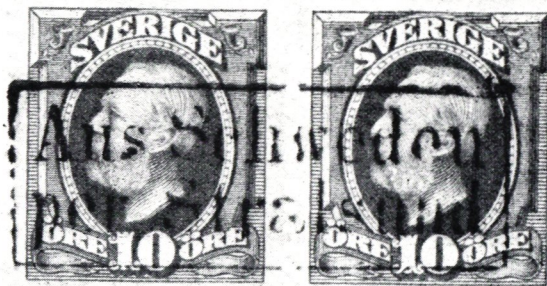

Dansk ursprungsstämpel »Fra Sverige L», angivande Landskrona, på 10 öre Oscar.

i ett 30-tal olika typer, men även London, Newcastle-on-Tyne, Plymouth m. fl. förekommer. Längre fram i denna redogörelse kommer Hull-stämpelarna att närmare beskrivas.

URSPRUNGSSTÄMPLAR förekommer rikligt i Danmark och Finland samt tidigare även i Tyskland och England i begränsad omfattning. I Danmark har vi en rik flora av stämplat »FRA SVERRIG» och »FRA SVERIGE» med eller utan ram och den senare även med bokstäver, angivande avsändningsort. Så står »M» för Malmö, »L» för Landskrona, »H» för Helsingborg, »G» för Göteborg samt »Y» för Ystad. Den sistnämnda är dock känd i endast tre exemplar. De finska stämpelarna inom denna grupp är dels den svenskspråkiga »FRÅN UTLANDET» eller dels den dubbelspråkiga »ULKOMAALTA/FRÅN UTLANDET». Under en period fram till slutet av 1880-talet användes även ramstämpeln »ANK» med datum (utan årtal).

De tyska stämpelarna som använts för att ange ursprungslandet var till exempel »AUS SCHWEDEN», »K. B. AUS SCHWEDEN» (K. B. = Kastenbrief), »AUS SCHWEDEN PER STRALSUND» med flera. Vad beträffar England förekommer under Ringtyps- och Oscarsperioderna bland annat en ringstämpel »SWEDEN BY STEAMER», vilken stämpel dock är relativt sällsynt.

»Aus Schweden per Stralsund» på 10 öre Oscar.

TRANSITSTÄMPLAR användes på utländska postkontor, där brev från Sverige till annat land passerat och där frimärket ej blivit makulerat

vid avsändandet. Detta är speciellt vanligt när det gäller Danmark, så är till exempel Köpenhamnsstämplar vanliga såsom makulering av frimärken på försändelser från Sverige till kontinenten.

FARTYGSSTÄMPLAR förekommer från praktiskt taget alla postförande fartygslinjer. Den vanligast förekommande stämpeln här är »PAQUEBOT», vilken finns i ett stort antal olika utföranden, med eller utan ram. Denna stämpel liksom alla andra fartygsstämplar anger helt enkelt att försändelsen postbehandlats ombord på fartyget. Andra stämplat för detta ändamål är »NAVIRE» och den finländska »LAIVAKIRJE/PAQUEBOT», vilken senare har använts på fartygslinjer till och från finska hamnar.

STÄMPLAR FRÅN JÄRNVÄGS- OCH ÅNGBÅTSPOSTEXPEDITIONER. Även här förekommer det en rikhaltig flora av sådana stämplat på svenska frimärken och försändelser. För att börja med järnvägsstämplarna är även här de danska de allra vanligaste, här har vi »Helsingør JB. PE.» (Jernbanepostexpeditionen), »Kjøbenhavn—Helsingborg», Kjøbenhavn—Helsingør», samt »Sjællandske Kystbane», för att nu nämna

»Helsingør JB. PE.» på 10 öre Oscar.

några. Såsom tysk representant kan nämnas »Berlin—Sassnitz, Bahnpost Zug 18» i liggande oval ram. Frimärkena på brev och andra försändelser, vilka postats ombord på tågfärja mellan Trelleborg och Sassnitz, blev ofta makulerade med denna stämpel. Sparsamt förekommer vidare stämpeln »FINSKA JERNVÄGENS POSTKUPEEXPED.» på svenska frimärken. Även några olika norska järnvägsstämplar förekommer, vilka dock är relativt sällsynta.

Trespråkig fartygsstämpel på 10 öre G V.

Fortsätter vi sedan med stämplat från ångbåtspostexpeditioner finner vi här de danska »Kjøbenhavn—Malmö» och »Kjøbenhavn—Rønne» samt de norska ringstämplarna »45» och »96», vilka använts på fartygslinjerna mellan Strömstad och Halden i Norge. De finska stämplatarna är mycket intressanta, de återger nämligen fartygssilhuetter i olika utföranden. Dels bild av äldre ångkorvett utan eller med ram, dels ångbåt med text »POSTI-POST» samt även cirkelstämpel från Åbo med fartygsbild i innerfält. Denna senare stämpel var ursprungligen trespråkig, svenska, finska och ryska, men efter år 1917 återfinner vi denna stämpel med den ryska texten bortslipad! Dessa finska stämplat har använts på fartyg mellan utländska och finska hamnar samt i viss omfattning även i inrikes trafik.

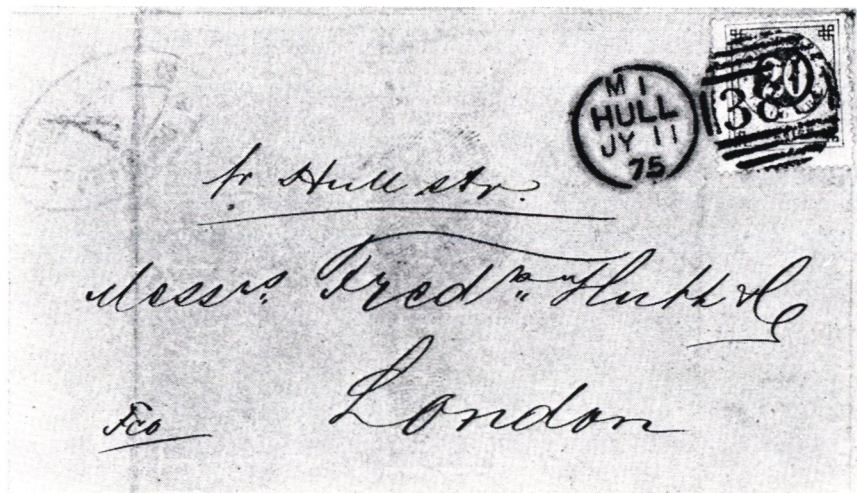
I England finner vi bland andra stämplat »SHIPLETTER HULL», »PAQUEBOT-HULL» samt »SHIPLETTER NEWCASTLE-ONTYNE», men dessa senare kan även ha använts på postkontor i respektive städer för att angiva att försändelsen anlänt med båtlägenhet. — Ja, så lovade jag att berätta mer om de engelska balkstämplarna med numret »383»:

Engelska balkstämplar »383» (Hull)

De engelska nummerstämplarna, de s.k. balkstämplarna, är ett mycket intressant område för en specialsamlare men tydligen ett ganska okänt område för oss här hemma. Jag har därför gjort en »djupdykning» i denna flora av stämplat och vill här redogöra för vad jag har kommit fram till. Har andra samlare ytterligare erfarenheter av detta område är jag tacksam för en kontakt, då jag är medveten om att mer kanske finns att göra här.

Den första stämpeln av denna typ togs i bruk redan år 1844 och under årens lopp har ca 3.300 olika nummer förekommit, många i förening med bokstav. Av dessa stämplat har 661 st använts i Scotland och 564 st i Irland. Sådana balkstämplat har även använts vid postkontor inom kolonialväldet och vid brittiska postkontor i utlandet, då alltid med bokstäverna A till K före ett tvåsiffrigt nummer. Så anger t.ex. bokstaven A postkontor i Västindien, numret B01 anger Alexandria i Egypten, B32 Buenos Aires i Argentina och B 62 står för Hong-Kong. För oss svenska samlare är balkstämplat »383» den vanligast förekommande och jag skall här berätta något om denna.

Den första balkstämplat »383» i förening med liggande, oval datumstämplat togs i bruk den 21 december 1853 och användes under större delen av 1850-talet. Den 5 april 1854 tillkom en liknande stämplat, dock något större och med rättvänd, oval datumstämplat samt ytterligare en liknande stämplat den 25 juni 1855. Redan den 21 juli samma år var det dock dags igen för ännu en stämplat, denna gång i samma utförande och storlek som den första och även nu med liggande, oval datumstämplat. I augusti 1856 återgår man till den något större typen med rättvänd datumstämplat och efter detta följer i stort sett varje år en ny stämplat i samma typ. Till och med år 1862 hade stämplatarna tre balkar upptill och nertill, men därefter förekommer det åtskilliga stämplat med fyra balkar fram till år 1876.

Balkstämplat »383» (Hull) på 20 öre ringtyp t 14.

Treorna i stämplarna har till en början varit rundade, men i och med den stämpel som började användas den 13 juli 1872 är treorna »raka». En mängd olika typer förekommer härefter, olika storlekar och med tre eller fyra balkar. Dessa balkstämplar har i regel haft fast datumstämpel till vänster, med någon millimeters mellanrum, men det förekommer även balkstämplar utan denna datumdel.

Den sista balkstämpeln togs i bruk den 7 december 1885, men redan tidigare, i mars samma år, hade man börjat använda den nya typen av datumstämpel med cirklar i en fyrkant och med »Hull» och datum i mitten. Under hela perioden har även vanliga cirkulära datumstämplar använts utan samband med balkstämplarna och från mitten av år 1887 övergår man mer och mer till dessa. Dock förekommer balkstämplar ännu i början av 1900-talet.

Balkstämpel »383» (Hull) på 20 öre ringtyp t 13 samt »Sweden by Steamer» och »Shipletter London PAID».

Balkstämplarnas form har varierat under åren. Från att till en början ha varit runda blev de 1859 »horisontellt» ovala men återfick sin runda form år 1863. Året 1867 blev det dags för den »vertikalt» ovala formen, vilken sedan blev den gängse formen, mer eller mindre »toppig» och med vissa variationer i utförandet. Ett undantag är stämpeln från den 28 augusti 1869, vilken av någon anledning blev rund.

Siffrornas storlek varierar även, både när det gäller de »rundade» och de »raka». Sålunda har jag funnit »rundade» siffror med höjder varierande mellan 5.0 mm och 9.5 mm och »raka» mellan 7.0 och 10.5 mm. Jag hänvisar till tabellen, där alla här angivna data återfinnes.

Det är nu inte bara engelska frimärken som makulerats med dessa balkstämplar »383» utan detta förekommer även i viss utsträckning på frimärken från många andra länder, vilka hade regelbunden postväxling med England. Så t ex förekommer detta på svenska, isländska, norska och danska frimärken, för att nu ta några exempel. Tidigare utväxlades sjöposten via Harwich, men enligt ett cirkulär från General Post-Office i London daterat den 1.4.1834 skulle posten till och från Sverige från och med den 8.4. detta år sändas och mottagas via Hull.

Jag nämnde att treorna i »383» blev »raka», dvs med rak överdel, från och med den 13 juli 1872. Men trots detta kan man på bl a 20 öre ringtyp tandning 13, utan eller med posthorn, samt på Oscar II boktryck utan posthorn finna enstaka balkstämplar med rundade treor, dvs den stämpeltyp som ersattes i juli 1872 med den nya stämpeltypen med »raka» treor. Förklaringen till detta kan vara den att en gammal stämpel tagits i bruk under en kort tid, av allt att döma i början av år 1886, kanhända på

Balkstämpel »383» (Hull) på 10 öre Oscar.

grund av att den normalt brukade stämpeln har varit till reparation. Denna teori bekräftas av en engelsk forskare, Mr. Donald Walton, med Hull maritime stämplor som specialitet och med vilken jag har ett mycket gott samarbete. Utöver i tabellen angivna stämplor förekommer det ytterligare en och annan, vilka jag dock ej lyckats återfinna i något av reversalerna från General Post Office i London. Troligen är dessa av sent datum, eftersom de endast tycks förekomma under Oscarsperioden.

Även andra engelska orters avstämplingar av svenska frimärken förekommer från denna tid som t. ex. Newcastle-on-Tyne och Plymouth, men det får bli en annan historia!

Förutom dessa typer av utländska stämplor, som jag här har beskrivit, finns det åtskilliga andra, men utrymmet räcker ej till för allt. På dagens moderna frimärken är det ganska svårt att finna dessa stämplor, den perioden då de förekommer som mest tycks vara från 1870-talet till 1920-talet. Minst ovanliga tycks de vara på Ringtyps- och Oscarmärkena, medan de på Gustaf V och Bandmärkena blir allt sällsyntare, bortsett från de finska avstämplingarna.

Att samla utländska stämplor på svenska frimärken och försändelser är en mycket intressant variant inom filatelin, som synes av ovanstående finns det en uppsjö av skiftande utföranden och typer av sådana, som i många auktionskataloger endast kallas »utländsk stämpel».

Engelsk balkstämpel 383 Hull

Använd från	Siffrornas höjd i mm	Antal balkar	Stämpelns form	Rak/Rund 3:a
1853 21.12	5.0	3	Rund	Rund
1854 5.4	7.0	”	”	”
1855 25.6	7.5	”	”	”
1855 21.7	6.0	”	”	”
1856 2.8	7.0	”	”	”
1857 23.10	8.0	”	”	”
1858 3.6	7.5	”	”	”
1859 7.9	9.5	”	Oval	”
1860 31.12	8.0	”	”	”
1863 22.1	7.0	4	Rund	”
1863 5.11	8.0	3	”	”
1863 12.12	9.5	”	”	”
1863 14.12	9.5	”	”	”
1863 22.12	7.5	4	”	”
1867 6.7	8.0	”	Oval	”
1867 2.8	8.0	”	”	”
1869 20.5	7.5	”	”	”
1869 20.8	6.5	”	Rund	”
1870 27.4	8.0	”	Oval	”
1872 13.7	9.5	”	”	Rak
1872 12.9	9.0	”	”	”
1874 5.2	9.0	3	”	”
1875 11.11	9.0	4	”	”
1876 14.11	8.0	3	”	”
1876 25.11	10.5	4	”	”
1877 8.6	8.0	3	”	”
1878 28.5	8.0	”	”	”
1884 15.4	9.0	”	”	”
1885 7.12	7.5	”	”	”